

GHEORGHI
GOSPODINOV

Refugiul
timpului

Traducere din limba bulgară și note de
Mariana Manguilea Jatop

*Părinților mei, care și acum curăță de buruieni
nemuritoarele câmpuri de căpșuni ale copilăriei.*

Toți oamenii reali din acest roman sunt inventați, doar cei inventați sunt reali.

„Nu a inventat nimeni, deocamdată, o mască de gaze și un adăpost antiaerian împotriva timpului.“

— Gaustin, *Refugiul timpului*, 1939

„Dar care e organul cu care percepem timpul? Îl poți numi?“

— Thomas Mann, *Muntele vrăjit*¹

„Omul e singura mașină a timpului de care dispunem.“

— Gaustin, *Împotriva utopiilor*, 2001

„Unde să trăim, dacă nu-n zile?“

— Philip Larkin, *Zilele*

„Oh, yesterday came suddenly...“

— Lennon/McCartney

„...dacă strada ar fi fost timpul, iar el... la celălalt capăt al acesteia.“

— T.S. Eliot, „Bostonianul de seară“²

1. Traducere de Petru Manoliu, RAO, București, 1999, p. 76.

2. În *Opere poetice, 1909 – 1962*, ediție bilingvă, traducere de Șerban Foarță și Adriana-Carmen Racoviță, Humanitas, București, 2011, p. 91.

„Acest al nostru veșnic ieri, ieri, ieri...”

— Gaustin/Shakespeare

„Romanul vine de urgență cu luminile și sirena pornite.”

— Gaustin, *Emergency Novel. Brief Theory and Practice*

„...și Dumnezeu va chema înapoi timpul...”

— Ecleeziastul (3:15)

„Trecutul se deosebește de prezent prin ceva substanțial —
nu curge niciodată într-o singură direcție.”

— Gaustin, *Fizica tristeții*, 1905

„Într-o zi, pe când era mică, a desenat un animal care nu
semăna cu ceva cunoscut.

Ce animal e ăsta? am întrebat.

Uneori e un rechin, alteori, un leu, iar uneori, un nor, mi-a
răspuns ea.

Hmm, și acum ce e?

Acum e o ascunzătoare.”

— G.G., *Începuturi și sfârșituri*

I

O clinică a trecutului

Așa se face că tema este memoria. Tempoul: andante spre andante moderato, sostenuto (reținut). Poate că la început s-ar potrivi o sarabandă, cu solemnitatea ei stăpânită și cu a doua măsură prelungită. Mai degrabă Händel decât Bach. Repetiție strictă și, în același timp, înaintare. Ceva reținut și ceremonios pentru început. Apoi totul poate — și trebuie — să se dezintegreze.

1

La un moment dat, oamenii și-au propus să calculeze când a început timpul, când exact a fost creat Pământul. La mijlocul secolului al XVII-lea, un episcop irlandez pe nume Asher a socotit nu doar anul, ci și data acestui început: 22 octombrie, anul 4004 înainte de Hristos. S-a nimerit într-o zi de sâmbătă (bineînțeles). Unii susțin că Asher a dat și ora exactă — 6 seara. Sâmbăta după-amiază târziu, nu am niciun dubiu. În ce alt moment al săptămânii un creator plictisit ar porni să construiască o lume și să caute companie. Se zice că Asher și-a consacrat întreaga viață acestei întreprinderi, că lucrarea lui avea vreo 2 000 de pagini scrise în latină, mă îndoiesc că au fost prea mulți cei care s-o fi citit-o integral. Dar ar fi devenit foarte populară, de fapt, nu atât conținutul cărții, cât descoperirea în sine. Pe insulă bibliile ieșeau de sub tipar cu data și cronologia stabilite de Asher. Această teorie despre tinerețea Pământului (după mine, despre tinerețea timpului) a pus stăpânire pe lumea creștină. Trebuie să subliniem că și unii savanți, precum Kepler și sir Isaac Newton, indică anumiți ani pentru lucrarea lui Dumnezeu, care se apropie mai mult sau mai puțin de perioada calculată de Asher. Cu toate acestea, pentru mine ceea ce e surprinzător nu este atât anul, și el destul de recent, cât ziua concretă.

22 octombrie, anul 4004 înainte de Hristos, pe la ora 6 în pragul serii.

În decembrie 1910, în jurul acestei date, caracterul omenesc s-a schimbat. Așa scrie Virginia Woolf. Și ne putem imagina acel decembrie al anului 1910, care nu părea a fi diferit de celelalte, un decembrie obișnuit, cenușiu, rece, mirosind a zăpadă proaspătă. Cu toate acestea, ceva s-a declanșat atunci, ceva pe care foarte puțini l-au simțit.

Pe 1 septembrie 1939, dimineața devreme, a venit sfârșitul timpului omenesc.

2

Ani buni mai târziu, când multe dintre amintirile sale urmau să-și ia zborul ca un stol de porumbei speriați, el tot reușea să își aducă înapoi acea dimineață când hoinărea pe străzile Vienei, iar un vagabond cu mustață ca a lui Márquez vindea ziare pe trotuar sub un soare timpuriu de martie. Deodată o rafală de vânt luă pe sus mai multe ziare. A încercat să dea o mână de ajutor, a prins din urmă vreo trei și s-a întors cu ele. Puteți să păstrați unul, a zis Márquez.

Gaustin, așa o să-i spunem, deși el însuși folosea acest nume ca pe o pălărie ce te face invizibil, luă ziarul și plăți cu o bancnotă destul de mare. Vagabondul, plimbând-o între degete, băigui: Păi... nu am să vă dau rest. Vorbele lui au sunat așa de absurd în dimineața vieneză, că amândoi au izbucnit în râs.

Față de vagabonzi Gaustin simțea iubire și frică, acestea sunt cuvintele și exact în această combinație. Îi iubea și

se temea de ei așa cum iubești și te temi de ceea ce ai fost deja sau de ceea ce te aștepți să devii într-o zi. Știa că, mai devreme sau mai târziu, va intra în rândurile armatei lor, ca să folosim un clișeu. Să ne închipuim o clipă șirurile lungi de vagabonzi mășăluind pe străzile Kertner sau Graben. Da, prin legături de sânge, el era unul dintre ei, chiar dacă unul mai deosebit. Un vagabond în timp, ca să ne exprimăm așa. Datorită împrejurărilor, s-a văzut cu o sumă de bani destul de consistentă cât să îndepărteze transformarea ghinionului metafizic în suferință fizică.

În acea perioadă folosea una dintre cele câteva profesii ale sale — cea de psihiatru gerontolog. Îl bănuiam că sustrage pe ascuns poveștile pacienților săi ca să se adăpostească în ele, să poposească pentru puțin timp în locul și în trecutul cuiva. Altfel, în capul lui era așa o îngrămădeală de vremuri, glasuri și locuri, încât ar fi trebuit să se dea imediat pe mâna colegilor săi psihiatri, fie să facă în așa fel încât ei înșiși să-l ia pe sus.

Gaustin luă ziarul în mână, făcu câțiva pași și se așeză pe o bancă. Purta o pălărie Borsalino și un trenchi închis la culoare, sub care se vedea un tricou polo cu gulerul ridicat, pantofii de piele nu erau noi și avea o geantă, tot de piele, de un roșu fanat. Aducea cu cineva care tocmai coborâse din tren dintr-un alt deceniu, putea trece și drept un anarhist discret, un hippy îmbătrânit sau un predicator dintr-un ordin mai puțin cunoscut.

Deci se așeză pe bancă și citi numele ziarului — *Augustin*, publicație a celor fără domiciliu. O parte din articole erau scrise de aceștia, o altă parte, de jurnaliști

profioniști. Acolo, undeva, pe penultima pagină, jos în colțul din stânga, locul dintr-un ziar căruia i se acordă cea mai mică atenție — acest lucru e bine știut de toți ziariștii — se afla notița. Privirea îi căzu asupra ei. Pe față îi apărură un zâmbet abia conturat, în care se citea mai degrabă amărăciune decât bucurie. Era nevoit să dispară din nou.

3

Mai demult, când domnul Alzheimer era pomenit doar în bancuri de genul *Ce diagnostic ți-au pus? Păi, era un nume de bărbat, dar l-am uitat*, într-un ziar de mai mică circulație a apărut un anunț succint, o știre din acelea pe care cinci oameni le citesc și patru dintre ei, după o secundă, le-au și uitat.

Iată această însemnare repovestită pe scurt.

Un anume medic, dr. G. (menționat doar cu inițiala), dintr-o clinică de geriatrie vieneză aflată în Wienerwald, amator de Beatles, și-ar fi amenajat cabinetul în stilul anilor '60. A găsit un gramfon de bachelită, a atârnat pe pereți afișe cu trupa favorită, faimosul *Sgt. Pepper...* a cumpărat de la talcioc un dulap vechi, pe rafturile căruia a pus tot felul de mărunțișuri, tot din anii '60 — săpunuri, pachete de țigări, o serie de broșuțe Volkswagen miniaturale, machete de Cadillac și Ford Mustang de culoare roz, postere cu filme și actori. În ziar scria că pe biroul doctorului se aflau grămezi de reviste vechi, că purta tricou polo sub halatul alb. Nu era nicio fotografie, bineînțeles, tot materialul avea vreo treizeci de rânduri, îngrămădite în colțul stâng din josul paginii. Noutatea consta în aceea că medicul observase

cum pacienții cu deficiențe de memorie rămâneau tot mai mult timp în cabinetul său, deveneau mai vorbăreți, cu alte cuvinte, se simțeau confortabil. De asemenea, s-ar fi diminuat considerabil încercările de fugă din clinică, o clinică cu renume, de altfel.

Informația nu purta semnătura vreunui jurnalist, ci venea din partea redacției.

Aceasta era ideea mea, am ținut-o în mine ani buni, dar iată că cineva mi-o luase înainte. (Trebuie să recunosc că ideea mea se referea la un roman, nu la o clinică, dar e totuna.)

În orice caz, cumpăram mereu acest ziar, pe de o parte, pentru că simțeam o afecțiune deosebită pentru aceia care scriau în el — e o poveste lungă dintr-un alt roman —, dar și pentru că mă încerca un sentiment intens (o superstiție personală) că tocmai în acest mod, într-o bucășică de ziar, ceea ce trebuie să ți se spună va veni blând spre tine sau îți va sări în ochi. Această senzație nu m-a înșelat niciodată.

Scria acolo că această clinică se află în Pădurea vieneză și nimic mai mult. Am verificat centrele de geriatrie din zonă, erau cel puțin trei. Acela care îmi trebuia se dovedi, așa cum se întâmplă de obicei, a fi ultimul. M-am prezentat drept jurnalist și, de fapt, minciuna nu era atât de mare, aveam la mine o legitimație de la un ziar, la care colaboram uneori și cu care puteam intra gratis la muzee. Altfel, mă prezentam ca fiind scriitor, o profesie mult mai inofensivă, dar pentru care nu ai cum să te legitimezi.

Oricum, în cele din urmă, nu fără dificultate, am reușit să ajung la directoarea clinicii. De cum a înțeles ce

mă interesează, brusc a devenit necooperantă. Persoana pe care o căutați nu mai e de ieri aici. De ce? Plecarea s-a produs de comun acord, răspunse ea, în alunecoasa limbă funcționărească. A fost concediat? am întrebat cu mirare sinceră. V-am spus deja, de comun acord. Dar de ce vreți să știți? Am citit într-un ziar acum o săptămână un articol interesant... Chiar în timp ce pronunțam cuvintele, am simțit că fac o eroare. Acel material despre încercările de fugă din clinică? Am și depus o plângere prin care acuzăm publicația pentru declarații defăimătoare. Am înțeles că nu are rost să mai rămân, am înțeles și motivul plecării de comun acord. Și cum se numea medicul? am întrebat înainte să ies pe ușă, dar directoarea vorbea deja la telefon.

Nu am părăsit imediat clinica, am descoperit aripa de clădire cu cabinetele și am văzut cum un muncitor tocmai dădea jos plăcuța de pe a treia ușă din dreapta. Bineînțeles, acela era numele, așa cum am bănuțit de la bun început.

4

Să îi iei urma lui Gaustin, care trece dintr-un deceniu în altul așa cum noi la aeroport ne mutăm dintr-un avion în altul, este o adevărată șansă ce se ivește o dată la o sută de ani. Gaustin, cel pe care întâi l-am creat, iar apoi l-am întâlnit în carne și oase. Sau a fost invers, nu-mi mai amintesc bine. Prietenul nevăzut, mai vizibil și real decât mine însumi. Gaustin al tinereții mele. Gaustin al năzuinței mele de a fi altul, altundeva, de a locui în alt timp și alte încăperi. Aveam o obsesie comună a trecutului. Diferența dintre noi era mică, dar substanțială. Peste tot eu

rămâneam un străin, iar el se simțea la fel de bine în toate timpurile. Când băteam la ușile unor ani diferiți, el era deja acolo, îmi deschidea, mă lăsa să intru și dispărea.

Când l-am chemat pe Gaustin pentru prima dată s-a întâmplat ca să semneze trei rânduri, care îmi veniseră uite-așa, de undeva, parcă dintr-un alt timp. M-am chinuit luni de zile fără să mai pot adăuga ceva la ele.

Din femeie e creat trubadurul
pot spune din nou
ea a creat Creatorul...

Într-o noapte i-am visat numele, scris pe o copertă din piele — *Gaustin din Arles, sec. XIII*. Mi-amintesc, încă în vis mi-am spus, asta e. Apoi apăru însuși Gaustin, adică unul care semăna cu el și pe care l-am botezat așa pentru mine.

Era chiar la sfârșitul anilor '80. Trebuie să fi păstrat pe undeva această povestire.

5

Gaustin. Să facem cunoștință

Iată cum prefer să vi-l prezint. L-am văzut pentru prima oară la unul din seminarele de literatură organizate pe litoral la începutul lui septembrie. Ne adunaserăm pe înserate la unul din restaurantele de la malul mării, toți scriam, dar nu aveam încă o carte publicată, eram necăsătoriți și tineri, între 20 și 25 de ani. Chelnerul abia reușea să-și noteze rachiurile și aperitivele. Când am tăcut

cu toții, se auzi pentru prima dată glasul tânărului dintr-un capăt al mesei lungi, care, evident, nu apucase să comande nimic.

O frișcă, vă rog!

Avea siguranța cuiva care comandă rață cu portocale sau curașo albastru. În liniștea prelungită ce se așternuse, se auzea doar cum briza mării rostogolește o sticlă goală de plastic.

Poftim? băigui chelnerul.

O frișcă, vă rog, repetă el cu aceeași demnitate reținută.

O clipă și noi am rămas surprinși, dar repede discuțiile de la masă au readus larma dinainte. La puțin timp după, farfuriile și paharele au năpădit fața de masă. Ultimul lucru adus de chelner a fost o farfurioară de porțelan cu un fir auriu pe margine. Pe mijlocul farfurioarei, plină de rafinament (așa mi s-a părut), se afla frișca comandată, din care el lua atât de încet și câte puțin, încât i-a ajuns pentru întreaga seară.

Aceasta a fost prima noastră întâlnire.

Încă de a doua zi am încercat să mă apropiu de el, iar în cele câteva zile rămase am dat destul de puțin pe la seminar. Cum niciunul dintre noi nu era prea vorbăreț, ne-am petrecut excelent timpul în plimbări și înot, într-o tăcere împărtășită. Totuși am reușit să aflu că locuiește singur, că tatăl lui murise demult, iar mama, cu o lună în urmă, plecase ilegal din țară spre America pentru a treia oară — el spera tare mult ca de data aceasta să fie cu succes.

Am mai aflat că uneori scrie povestiri de sfârșit de secol XIX, chiar așa s-a exprimat, iar eu abia mi-am reținut